

Utlåtande Rotel IV (Dnr 2017/002058)

Riktlinjer för barnsäkerhet i Stockholms stads kommunala förskolor

Förslag från Utbildningsnämnden

Uppdrag från budget

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.
Riktlinjer för barnsäkerhet i Stockholms stads kommunala förskolor fastställs enligt bilaga 2 till utlåtandet.

Föredragande borgarrådet Olle Burell anför följande.

Ärendet

Utbildningsnämnden har i enlighet med uppdrag i kommunfullmäktiges budget 2017 tagit fram ett förslag till riktlinjer för barnsäkerhet för Stockholms stads kommunala förskolor. Syftet med riktlinjerna är att säkerställa en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn i de kommunala förskolorna. Riktlinjerna innehåller generella krav och beskriver ansvarsfördelningen mellan de olika nivåerna i staden samt samverkan med andra myndigheter och intressenter.

Beredning

Ärendet har initierats av Utbildningsnämnden och remitterats till Stadsledningskontoret, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens

stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Älvsjö stadsdelsnämnd och Östermalms stadsdelsnämnd

Stadsledningskontoret ser positivt på förslaget till riktlinjer för barnsäkerhet som ett övergripande styrdokument som bidrar till en samsyn kring och ett säkerställande av en god och likvärdig säkerhet för alla barn i stadens förskolor.

Bromma stadsdelsnämnd anser att föreslagna riktlinjer ligger väl i linje med barnrättsperspektivet och tar hänsyn till barnets bästa.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd ser positivt på att staden tar fram övergripande riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor, vilka ger förutsättningar för ett likvärdigt arbete med säkerhet.

Farsta stadsdelsnämnd ställer sig bakom förslaget och framhåller att utbildningsnämnden har gjort ett gediget, väl genomarbetat förslag med tydliga rubriker och genomtänkt information om vad som krävs vid framtagande av interna rutiner och handlingsplaner.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd är positiv till förslaget och anser att det bidrar till likvärdiga förskolor och att barnrättsperspektivet stärks.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd ser positivt på förslaget vars syfte är att säkerställa en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn i stadens kommunala förskolor.

Kungsholmens stadsdelsnämnd är positiv till förslaget på riktlinjer och anser att det är väl genomarbetat med tydliga ansvarsområden på både central och lokal nivå.

Norrmalms stadsdelsnämnd ställer sig positiv till gemensamma riktlinjer för barnsäkerhet då det främjar ett likvärdigt arbete inom stadens kommunala förskolor.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd anser att riktlinjerna är tydliga och kommer att vara ett bra stöd och vägledning för ett systematiskt barnsäkerhetsarbete i stadsdelsnämndens förskolor.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd instämmer i stort med förslaget till riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor och anser att staden bör uppmana fristående förskolors huvudmän att följa riktlinjerna.

Skärholmens stadsdelsnämnd är positiv till förslaget med gemensamma riktlinjer då de skapar en likvärdighet i staden gällande arbetet med barnsäkerhet.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd ser positivt på förslaget till riktlinjerna då de kommer att skapa en likvärdighet i staden gällande arbetet med

barnsäkerhet och tycker att det är bra att en ansvarsfördelning och arbetsfördelning gjorts på olika nivåer eftersom det tydliggör vem som ska göra vad.

Södermalms stadsdelsnämnd anser att förslaget är väl genomarbetat och ser positivt på att relevanta länkar tydligt är bilagda i riktlinjerna för inhämtande av mer information.

Älvsjö stadsdelsnämnd ställer sig positiv till förslaget

Östermalms stadsdelsnämnd är positiv till att gemensamma riktlinjer för barnsäkerhetsarbetet för stadens kommunala förskolor tas fram i syfte att säkerställa en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn.

Mina synpunkter

Alla barn i Stockholm har rätt till en trygg uppväxt och en bra förskola nära hemmet. Förskolans verksamhet ska vara tillgänglig, ha hög kvalitet och lägga grunden för ett livslångt lärande för alla Stockholms barn. Förskolan ska skapa trygghet för såväl barn som föräldrar.

Majoriteten beslutade i budget år 2017 att ge Utbildningsnämnden i uppdrag att i samarbete med stadsdelsnämnderna ta fram centrala riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskoleverksamhet. Syftet med riktlinjerna är att säkerställa en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn i de kommunala förskolorna. Riktlinjerna innehåller generella krav och beskriver ansvarsfördelningen mellan de olika nivåerna i staden samt samverkan med andra myndigheter och intressenter.

Stockholms stads förskoleverksamheter arbetar redan idag kontinuerligt med barnsäkerhet, där exempelvis första hjälpen för barn ingår. Generellt är förskolan en säker miljö för barnen och de flesta olyckor som drabbar barn inträffar i hemmen eller på annan plats på fritiden. I stadens förskoleundersökning för år 2017 svarar 90 procent av vårdnadshavarna att de upplever att förskolan i sin helhet är trygg och säker för deras barn.

Med de centrala riktlinjerna stärks det systematiska barnsäkerhetsarbetet och likvärdigheten vad gäller barns säkerhet i stadens förskoleverksamheter.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Säker förskola förslag till riktlinjer för barnsäkerhet i Stockholms stads kommunala förskolor

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden Joakim Larsson och Cecilia Brinck (båda M) och borgarrådet Lotta Edholm (L) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Föredragande borgarråds förslag till beslut bifalles delvis.
2. Därutöver anføres följande.

Staden har tagit fram ett förslag på riktlinjer för barnsäkerhet för Stockholms kommunala förskolor. Det är ett vällovligt initiativ. Säkerhet är viktigt för att föräldrar ska känna sig trygga att lämna sina barn på förskolan. Men, tyvärr når riktlinjerna inte så långt som de hade behövt göra och det finns en risk att en för låg lägsta nivå läggs på exempelvis kraven på HLR för förskolans personal. Om olyckan väl är framme går det väldigt fort, då gäller det att ha övat praktiskt för att man ska veta vad som behöver göras. Osäkerhet leder tyvärr ofta till passivitet vilket gör att trygghet i sin egen kunskap kan hjälpa till att rädda liv, i detta fall ett litet barns liv. HLR-utbildning bör enligt många bedömare genomföras minst en gång per år.

Olycks- och krisberedskapsarbete kräver systematiskt och regelbundet arbete där både ledning och personal deltar. På Kungsholmen har, efter en skrivelse av Alliansen, beslut tagits om regelbunden HLR-utbildning för all personal *en gång per år* samt att nyanställd personal kort efter sin anställning ska erbjudas att gå HLR-utbildning. De nu föreslagna centrala riktlinjerna har en lägre ambitionsnivå än så vilket är beklagligt. Risken med att de centrala riktlinjerna anger vartannat år som intervall innebär att det är den nivå som stadsdelar och förskolor erbjuder sin personal att genomgå HLR-utbildning. Det finns då också en risk att en nyanställd person kan få vänta två år innan hen genomgår sin första HLR-utbildning. Det får inte anses säkert. Riktlinjerna hade behövt ha en lägsta nivå på *ett* år samt att HLR ska erbjudas som en del av nyanställds personal introduktion.

Det är bra att riktlinjerna anger att handlingsplaner ska finnas för ett antal olika händelser men en aspekt som saknas är krav på övning av olycks- och händelsescenarierna.

Grundläggande i all krishantering är att handlingsplanen ska vara välkänd för personalen. Det är viktigt att *både* personal och ledning regelbundet tränas och övas i olycks- och riskhantering utifrån olika möjliga scenarier. Krav på detta bör också finnas med i riktlinjerna.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

Riktlinjer för barnsäkerhet i Stockholms stads kommunala förskolor fastställs enligt bilaga 2 till utlåtandet.

Stockholm den 30 maj 2018

På kommunstyrelsens vägnar:
K A R I N W A N N G Å R D

Olle Burell

Ulrika Gunnarsson

Reservation anfördes av Anna König Jerlmyr, Joakim Larsson, Cecilia Brinck, Dennis Wedin och Johanna Sjö (alla M) och Lotta Edholm (L) med hänvisning till Moderaternas och Liberalernas gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

Ersätтарыttrande gjordes av Karin Ernlund (C) och Erik Slottnér (KD) med hänvisning till Moderaternas och Liberalernas gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

Remissammanställning

Ärendet

Utbildningsnämnden har i stadens budget för 2017 fått i uppdrag att i samarbete med stadsdelsnämnderna ta fram centrala riktlinjer för barnsäkerhet för stadens kommunala förskoleverksamhet.

För att ta fram dessa riktlinjer har utbildningsförvaltningen varit sammankallande för en arbetsgrupp som består av representanter från stadsdelsförvaltningarna.

I arbetet har ingått insamlande och sammanställande av befintliga underlag från stadsdelsförvaltningarna, omvärldsbevakning med andra kommuner och kontakter med andra berörda myndigheter som till exempel landsting och miljöförvaltning.

Riktlinjerna innehåller generella krav som gäller för hela staden. Stadsdelsnämnderna ska säkerställa att rutiner och handlingsplaner finns för alla kommunala förskolor och att de är anpassade till de lokala förutsättningarna. Implementeringen av riktlinjerna behöver ske på enhets- och förskolenivå. Stadsdelsförvaltningarna har ett ansvar för att riktlinjerna införs och följa upp att de efterlevs.

Förslaget till riktlinjer innehåller följande områden som behöver beaktas för att säkerställa en god barnsäkerhet;

- Fysisk miljö
- Livsmedel
- Hygien/smitta
- Medicinhantering/egenvård
- Arbete mot diskriminering och kränkande behandling,
- Barn som far illa
- Brott mot barn
- Barn med skyddade personuppgifter
- Oönskade händelser
- Egenkontroll

För varje område beskrivs kort vad som behöver göras på förskolorna för att säkerställa barnsäkerheten med hänvisningar till relevanta styrdokument, underlag och berörda myndigheter.

Eftersom riktlinjerna berör områden där kompetens och ibland även tillsynsansvar ligger på andra myndigheter och samarbetspartners betonas vikten av samverkan och att uppdaterad kunskap behöver inhämtas direkt från

dessa. Det gäller exempelvis Socialstyrelsen, socialtjänsten, miljöförvaltningen, fastighetsägaren, brandförsvaret, Landstinget, Livsmedelsverket och Boverket.

Förslaget till riktlinjer innehåller relevanta länkar till styrdokument, myndigheter samt olika underlag som rutiner, handlingsplaner, egenkontroll, barnskydds rond och livsmedelshantering som stöd för barnsäkerhetsarbetet.

Arbetsgruppens förslag till riktlinjer har presenterats för stadsdelsförvaltningarnas avdelningschefer för förskola.

Framtagande av gemensamma riktlinjer för barnsäkerhet har bedömts ligga väl i linje med barnens bästa ur ett barnrättsperspektiv.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 24 november 2017 att godkänna utbildningsförvaltningens förslag till riktlinjer för barnsäkerhet för de kommunala förskolorna i Stockholms stad och överlämna förslaget till kommunstyrelsen för vidare beredning.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 2 november 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Syftet med riktlinjerna är att säkerställa en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn i stadens kommunala förskolor. Forskning och erfarenhet visar att ett systematiskt barnsäkerhetsarbete kommer alla barn tillgodo i form av bland annat färre olycksfall och en minskad smittspridning. Därför bedöms dessa riktlinjer ligga väl i linje med barnens bästa ur ett barnrättsperspektiv utan att det föreligger några intressekonflikter som kräver prioriteringar eller avvägningar.

I förslaget till riktlinjer tydliggörs ansvarsfördelningen för barnsäkerhetsfrågor för de olika nivåerna i staden; kommunstyrelse/kommunfullmäktige, stadsdelsnämnden, förskolechefen och personal i förskolan. Kommunstyrelsen föreslås få ett övergripande ansvar för att följa upp att beslutade riktlinjer följs.

Förvaltningen föreslår att utbildningsnämnden godkänner utbildningsförvaltningens förslag till riktlinjer för barnsäkerhet i förskolorna i Stockholms stad och att förslaget överlämnas till kommunstyrelsen för vidare beredning.

Beredning

Ärendet har initierats av utbildningsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs

stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norrmalms stadsdelsnämnd, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Spånga-Tensta stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Älvsjö stadsdelsnämnd och Östermalms stadsdelsnämnd.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 2 mars 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret ser positivt på förslaget till riktlinjer för barnsäkerhet som ett övergripande styrdokument i syfte att säkerställa en god och likvärdig säkerhet för alla barn i stadens förskolor. Riktlinjerna stödjer arbetet med att uppnå Stockholms stads verksamhetsmål *1.1 Alla barn i Stockholm har goda och jämlika uppväxtvillkor* samt *4.4 Stockholm är en stad som respekterar och lever upp till barnets rättigheter i enlighet med FN:s barnkonvention*. Stadsledningskontoret kan inte se att riktlinjerna får några konsekvenser gällande befintlig organisation eller ekonomi i form av ökade driftskostnader.

Stadsledningskontoret anser att riktlinjerna ska justeras för att tydliggöra att riktlinjernas primära målgrupp är barnen i stadens förskolor. Förslag till justeringar finns under nedan angivna avsnitt och är tillagda i det bilagda förslaget till riktlinjer, med stadsledningskontorets förslag till ändringar. Justeringarna gäller följande avsnitt:

- Under huvudrubriken ”Inledning”, mening två, sida 1
- Under huvudrubriken ”Ansvarsfördelning”, underrubrik ”Stadsdelsnämnd”, mening ett, sida 5
- Under huvudrubriken ”Säker förskola”, mening ett, sida 7

I riktlinjernas avsnitt ”Samlade länkar och fördjupning”, sidorna 12-13, föreslår stadsledningskontoret ett förtydligande. Efter den inledande meningen av stycket föreslås att en mening läggs till som tydliggör att utbildningsnämnden ansvarar för att regelbundet följa upp och uppdatera länkarna. Meningen är tillagd i det bilagda förslaget till riktlinjer, med stadsledningskontorets förslag till ändringar.

Stadsledningskontoret föreslår att kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige att besluta om att förslag till riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor godkänns med hänvisning till vad som sägs i stadsledningskontorets tjänsteutlåtande.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 3 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på kommunstyrelsens remiss om "Riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor".

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 19 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Ett systematiskt barnsäkerhetsarbete är av vikt för att förskolorna ska kunna verka för en minskad smittspridning och färre olycksfall. Det framtagna förslaget gällande Riktlinjer för barnsäkerhet ligger väl i linje med barnrättsperspektivet och har tagit hänsyn till barnets bästa. Syftet med riktlinjerna är att säkerställa en likvärdig, god barnsäkerhet för alla barn i stadens kommunala förskolor.

Texten är tydlig och lätt att följa. Det är systematiskt beskrivet hur arbetet ska utföras i de olika enheterna och det är tydligt beskrivet var ansvaret ligger för att skapa en god barnsäkerhet på ett likvärdigt sätt. Fokus ligger på det främjande och förebyggande arbetet, med beskrivningar för hur beredskapen ska utformas när oönskade händelser inträffar.

För stadsdelsförvaltningen innebär förslaget att förvaltningen har ansvaret för att säkerställa att riktlinjerna konkretiseras och omsätts, samt att vid behov samordna insatser och följa upp både de enskilda förskolornas arbete likväl som förskoleenheternas gemensamma arbete.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation anfördes av Gustav Johansson m.fl. (M), Urban Rybrink m.fl. (L), *bilaga 1*.

Ersätтарыtrande gjordes av Christina Peterson (C) Claes Karlsson (KD) som instämde i reservation från Moderaterna och Liberalerna.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 11 januari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på att staden tar fram övergripanderiktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor. Det ger förutsättningar för ett likvärdigt arbete med säkerhet. Riktlinjerna är också ett bra underlag för stadsdelsnämnderna. Det blir tydligt vilka handlingsplaner som behöver tas fram och var relevant information kan hämtas.

Avdelning förskola håller för närvarande på att revidera avdelningens krisplan med tillhörande bilagor. I det arbetet kommer de föreslagna riktlinjerna att användas.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 8 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen av förslag till riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor. Nämnden anför därutöver att riktlinjerna bör kompletteras i lämpliga avsnitt med åtgärder vid driftsavbrott gällande dricksvattenförsörjning samt elförsörjning. En tydligare skrivning avseende besiktningrutiner avseende trädens tillstånd bör utvecklas för att säkerställa att inga olyckor sker på grund av rötangripna träd och grenar inne på förskolornas områden.

Reservation anfördes av Lars Jilmstad m.fl. (M) och Peter Öberg (L) som yrkade att nämnden skulle bifalla förvaltningens förslag.

Ersättaryttrande gjordes av Malena Liedholm Ndounou (C) och Lars Hultkvist (KD) som hänvisade till reservationen från Moderaterna och Liberalerna.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig bakom förslaget till riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor. Utbildningsnämnden föreslår väl genomarbetade riktlinjer med tydliga rubriker och saklig information om vad som krävs vid framtagande av interna rutiner och handlingsplaner. Ett extra plus är konkreta tips om externa informationskällor och länkar.

Förvaltningen har skickat förslaget på internremiss hos våra förskolechefer och andra nyckelpersoner. Alla har välkomnat riktlinjerna och varit positiva till upplägg och innehåll. På förslag från en enhet efterfrågar förvaltningen en för staden gemensam checklista för barnskyddsround.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 8 mars 2018 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på förslaget ”Säker förskola- förslag till riktlinjer för barnsäkerhet i Stockholms stads kommunala förskolor”. Syftet med riktlinjerna säkerställer en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn i stadens kommunala förskolor. Riktlinjerna ligger också väl i linje med barnens bästa ur ett barnrättsperspektiv då färre olycksfall samt smittspridning förväntas minska vid ett systematiskt säkerhetsarbete.

I avsnittet om lokaler önskar förvaltningen att det tydliggörs vilken lagstiftning texten hänvisar till.

Förvaltningen ställer sig tveksam till att i avsnittet om hygien-smitta, hänvisa till riktlinjer för Smittskydd i Västra Götaland då Stockholms läns landsting och Vårdgivarguiden har uppdaterade ”Hygienråd för förskola”. Även Folkhälsomyndigheten har riktlinjer inom detta område: ”Smitta i förskolan”.

Förvaltningen anser att avsnittet om arbetet mot diskriminering/kränkande behandling bör skrivas om då vägledning och stödmaterial är inaktuella på grund av nya bestämmelser i diskrimineringslagen.

I avsnittet oönskade händelser och i samband med hämtning på förskolan önskar förvaltningen ta bort formuleringen ”i förekommande fall även hur rätten till vårdnad är fördelad” då detta kan vara problematiskt för personal att få vetskap om. Detta bör istället beskrivas utifrån att vårdnadshavare alltid kontaktas om någon annan än den vårdnadshavaren har uppgett, säger sig ska hämta barnet.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens svar på remissen Riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor och överlämnar det till kommunstyrelsen för vidare beredning.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 8 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen från kommunstyrelsen.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på förslaget ”Säker förskola- förslag till riktlinjer för barnsäkerhet i Stockholms stads kommunala förskolor”. Syftet med riktlinjerna säkerställer en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn i stadens kommunala förskolor. Riktlinjerna ligger också väl i linje med barnens bästa ur ett barnrättsperspektiv då färre olycksfall samt smittspridning förväntas minska vid ett systematiskt säkerhetsarbete.

I avsnittet om lokaler önskar förvaltningen att det tydliggörs vilken lagstiftning texten hänvisar till.

Förvaltningen ställer sig tveksam till att i avsnittet om hygien-smitta, hänvisa till riktlinjer för Smittskydd i Västra Götaland då Stockholms läns landsting och Vårdgivarguiden har uppdaterade ”Hygienråd för förskola”. Även Folkhälsomyndigheten har riktlinjer inom detta område: ”Smitta i förskolan”.

Förvaltningen anser att avsnittet om arbetet mot diskriminering/kränkande behandling bör skrivas om då vägledning och stödmaterial är inaktuella på grund av nya bestämmelser i diskrimineringslagen.

I avsnittet önskade händelser och i samband med hämtning på förskolan önskar förvaltningen ta bort formuleringen ”i förekommande fall även hur rätten till vårdnad är fördelad” då detta kan vara problematiskt för personal att få vetskap om. Detta bör istället beskrivas utifrån att vårdnadshavare alltid kontaktas om någon annan än den vårdnadshavaren har uppgett, säger sig ska hämta barnet.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden godkänner förvaltningens svar på remissen Riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor och överlämnar det till kommunstyrelsen för vidare beredning.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Christer H Sjöblom m.fl. (M) och Maria Johansson m.fl. (L), *bilaga 1*.

Ersätтарыtrande gjordes av Kristin Jacobsson (C) och Emil Öberg (KD) som instämde i reservationen från Moderaterna och Liberalerna.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 20 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen är positiv till förslaget på riktlinjer och anser att det är väl genomarbetat med tydliga ansvarsområden på både central och lokal nivå. Riktlinjerna kommer att vara till stor hjälp för förskolecheferna i deras arbete att säkerställa att alla barn har en trygg och säker förskoletid.

Det är viktigt att det tydliggörs att all personal har ett ansvar att medverka i arbetet för barnsäkerhet och att det även gäller att hålla sig uppdaterad kring förskolans olika rutiner och handlingsplaner samt delta i förekommande kompetensutveckling. Förvaltningen anser också att det är viktigt att all kompetensutveckling läggs in i stadens kompetensverktyg KOLL.

Vad gäller utbildning i första hjälpen innebär förslaget att samtlig personal på förskolan ska uppdatera sin kunskap minst vartannat år.

Förvaltningen anser att det är viktigt att all personal som arbetar i förskolan har uppdaterad och relevant kunskap i första hjälpen. Eftersom det också är viktigt med repetitioner vid inläring har Kungsholmens stadsdelsnämnd fattat beslut om att all förskolepersonal genomgår utbildning i barnolycksfall och förstahjälpen en gång per år.

Norrmalms stadsdelsnämnd

Norrmalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 mars 2018 att besvara remissen med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Norrmalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 16 januari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Ett systematiskt barnsäkerhetsarbete kommer förskolans barn till godo i form av bland annat färre olycksfall och minskad smittspridning.

Förvaltningen ställer sig positiv till gemensamma riktlinjer för barnsäkerhet då det främjar ett likvärdigt arbete inom stadens kommunala förskolor.

Förvaltningen anser att riktlinjerna ligger väl i linje med barnets bästa ur ett barnrättsperspektiv samt att de är övergripande och har relevanta länkar tydligt bilagda för inhämtande av mer information.

Förvaltningen vill framhålla vikten av stadsdelsnämndernas implementering av riktlinjerna och en förankring av dem inom verksamheten.

Det är positivt att ansvarsfördelningen (kommunstyrelsen, stadsdelsnämnden, förskolechefen och personalen inom förskola) tydliggörs i riktlinjerna samt vikten av samverkan med andra myndigheter inom området.

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd

Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 mars 2018 att remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande samt att omedelbart justera beslutet.

Rinkeby-Kista stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 28 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att gemensamma riktlinjer säkerställer en likvärdig kvalitet i stadens kommunala skolor. Förslaget till riktlinjer för barnsäkerhet främjar en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn i de kommunala förskolorna.

Riktlinjerna utgår från barnets bästa och barnsäkerhetsperspektivet är väl avvägt mot en pedagogisk miljö som ska stimulera barnens nyfikenhet och lust att lära. Riktlinjerna täcker relevanta aspekter av barns säkerhet på förskola.

De föreslagna riktlinjerna ger ett bra stöd och vägledning för förvaltningen och förskolorna i barnsäkerhetsarbetet. Det framgår tydligt vilket ansvar olika nivåer i staden har och vilket ansvar andra myndigheter har. Hänvisningar och länkar ger tillgång till aktuell information inom respektive område.

Genom att komplettera dokumentet med lokala rutiner och handlingsplaner på förvaltnings- enhets- och förskolenivå finns goda förutsättningar att säkerställa ett systematiskt och likvärdigt barnsäkerhetsarbete i stadsdelsnämndens kommunala förskolor.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 8 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen samt att förklara paragrafen omedelbart justerad.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 24 januari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen instämmer i stort med förslaget till riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor.

Förvaltningens förskolor arbetar i enlighet med vad dokumentet för fram. Dokumentet om riktlinjer är en systematisk sammanställning av vad som bör vara med för en säker miljö i stadens förskolor. Ansvaret för efterlevnad har förvaltningen. Varje förskolechef har ansvar för att riktlinjerna anpassas för varje förskola och tillämpas.

Dokumentet om riktlinjer bör vara tillgänglig på stadens webb sidor för att kunna följa länkarna i dokumentet. Förskoleavdelningen på Utbildningsförvaltningen har ett ansvar att följa upp dokumentet om rutiner eller åtgärder ändras.

Staden bör uppmana fristående förskolors huvudmän att följa dokumentet ”Riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor”.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Skärholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Salar Rashid m.fl. (S), Lorena Delgado m.fl. (V) och Sara Grolander m.fl. (MP), *bilaga 1*.

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på förslaget till riktlinjerna då de kommer att skapa en likvärdighet i staden gällande arbetet med barnsäkerhet.

Förslaget är heltäckande och förvaltningen ser positivt på att det innehåller länkar vilket ger en möjlighet till ett fördjupat arbete inom olika områden.

Förvaltningen tycker att det är bra att en ansvarsfördelning och arbetsfördelning gjorts på olika nivåer eftersom det tydliggör vem som ska göra vad.

Förvaltningen anser att begreppet barnkonsekvensanalys bör användas i riktlinjerna istället för barnrättskonsekvensanalys. Detta så att staden genomgående använder samma begrepp.

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd

Spånga-Tensta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen samt om omedelbar justering.

Spånga-Tensta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 15 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på förslaget till riktlinjerna då de kommer att skapa en likvärdighet i staden gällande arbetet med barnsäkerhet.

Förslaget förvaltningen tycker att det är bra att förslaget innehåller länkar till bland annat styrdokument och myndigheter då detta ger en möjlighet till ett fördjupat arbete inom olika områden.

Förvaltningen tycker att det är bra att en ansvarsfördelning och arbetsfördelning gjorts på olika nivåer eftersom det tydliggör vem som ska göra vad.

Förvaltningen undrar dock om begreppet barnrättskonsekvensanalys ska användas istället för begreppet barnkonsekvensanalys. Detta bör förtydligas så att staden genomgående använder samma begrepp.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 8 mars 2018 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 14 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till gemensamma riktlinjer för barnsäkerhet i Stockholms stads kommunala förskolor. Gemensamma riktlinjer främjar ett likvärdigt arbete med barnsäkerhetsarbetet.

Förvaltningen anser att förslaget är väl genomarbetat. Förvaltningen ser positivt på att relevanta länkar tydligt är bilagda i riktlinjerna för inhämtande av mer information. Förvaltningen anser att riktlinjerna ligger väl i linje med barnets bästa ur ett barnrättsperspektiv.

Förvaltningen föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 22 mars 2018 att överlämna tjänsteutlåtandet som svar på remissen.

Reservation anfördes av Evy Kjellberg (C), *bilaga 1*.

Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 5 mars 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget och föreslår att stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Östermalms stadsdelsnämnd

Östermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 15 mars 2018 att godkänna förvaltningens svar till remissen och överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen.

Östermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 februari 2018 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen har tagit del av remissen Riktlinjer för barnsäkerhet i stadens förskolor. Förvaltningen är positiv till att gemensamma riktlinjer för barnsäkerhetsarbetet för stadens kommunala förskolor tas fram i syfte att säkerställa en god och likvärdig barnsäkerhet för alla barn. Förvaltningen anser att gemensamma riktlinjer skapar större förutsättningar för ett systematiskt barnsäkerhetsarbete och att detta arbete kommer alla barn till godo i form av bland annat färre olycksfall och minskad smittspridning.

Förvaltningen anser att det är positivt att ansvarsfördelningen för barnsäkerhetsfrågor för de olika nivåerna i staden tydliggörs i förslaget. Även att kommunstyrelsen ska få det övergripande ansvaret för att följa upp att beslutade riktlinjer följs.

Dock anser förvaltningen att de framtagna riktlinjerna är något för övergripande och generella. Det finns en risk att syftet med likvärdighet i barnsäkerhetsarbetet inte nås fullt ut då alla 14 stadsdelarna ska ta fram egna lokala dokument utifrån de gemensamma riktlinjerna. Kvaliteten i de lokala riktlinjerna riskerar att bli skiftande. I detta sammanhang spelar uppföljningen en avgörande roll. Det är således viktigt att kommunstyrelsen tar fram en rutin för uppföljning som stöd för stadsdelarnas uppföljning. Detta för att säkerställa att god och likvärdig barnsäkerhet nås i alla 14 stadsdelar i enlighet med riktlinjerna.

Slutligen vill förvaltningen poängtera betydelsen av stadsövergripande implementering av riktlinjerna (utöver implementeringen på enhets- och förskolenivå) i syfte att skapa goda förutsättningar för stadsdelarna att ta fram egna lokala dokument utifrån de gemensamma riktlinjerna.

Reservationer m.m.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Gustav Johansson m.fl. (M), Urban Rybrink m.fl. (L) enligt följande.

Staden har tagit fram ett förslag på riktlinjer för barnsäkerhet för Stockholms kommunala förskolor. Det är ett vällovligt initiativ. Säkerhet är viktigt för att föräldrar ska känna sig trygga att lämna sina barn på förskolan. Men, tyvärr når riktlinjerna inte så långt som de hade behövt göra och det finns en risk att en för låg lägstanivå läggs på exempelvis kraven på HLR för förskolans personal. Om olyckan väl är framme går det väldigt fort, då gäller det att ha övat praktiskt för att man ska veta vad som behöver göras. Osäkerhet leder tyvärr ofta till passivitet vilket gör att trygghet i sin egen kunskap kan hjälpa till att rädda liv, i detta fall ett litet barns liv. HLR-utbildning bör enligt många bedömare genomföras minst en gång per år.

Centerpartiet har i kommunfullmäktige tidigare lagt en motion om att förbättra barnens säkerhet på förskolorna i Stockholms stad med krav på att förskolans personal obligatoriskt och regelbundet erbjuds HLR-utbildning samt tränas i olycks- och riskhantering. Olycks- och krisberedskapsarbete kräver systematiskt och regelbundet arbete där både ledning och personal deltar.

De nu föreslagna centrala riktlinjerna har en lägre ambitionsnivå än så, vilket får anses oroande och beklagligt. Det finns en klar risk att om de centrala riktlinjerna anger ett intervall om HLR vartannat år, så kommer detta också bli den nivå som stadsdelar och förskolor erbjuder sin personal att genomgå HLR-utbildning. Det finns då också en risk att en nyanställd person kan få vänta två år innan hen genomgår sin första HLR-utbildning. Det får inte anses säkert. Riktlinjerna hade behövt ha en lägstanivå på ett år samt att HLR ska erbjudas som en del av nyanställds personalintroduktion. En annan viktig aspekt är att det inte ska vara den enskilda förskolans ekonomi som avgör nivån på trygghet i förskolan och utbildning för personalen. Det hade varit önskvärt om riktlinjerna också hade innehållit förslag på att enskild förskola inte behöver välja mellan pedagogisk utveckling eller HLR-utbildning för sin personal.

Det är bra att riktlinjerna anger att handlingsplaner ska finnas för ett antal olika händelser men en aspekt som saknas är krav på övning av olycks- och händelse-scenarierna. Grundläggande i all krishantering är att en handlingsplan i en pärm inte får stå oanvänd eller vara okänd för personalen. Det är viktigt att *både* personal och ledning regelbundet tränas och övas i olycks- och riskhantering utifrån olika möjliga scenarier. Krav på detta borde också ha funnits med i riktlinjerna. En annan aspekt är att det är bra om det finns en generell kunskap att hantera olika typer

av händelser, olyckor och kriser, oavsett om dessa är i förväg definierade i en pärm eller inte.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Christer H Sjöblom m.fl. (M) och Maria Johansson m.fl. (L) enligt följande.

1. Stadsdelsnämnden beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut.

2. Stadsdelsnämnden anför därunder följande:

Staden har tagit fram ett förslag på riktlinjer för barnsäkerhet för Stockholms kommunala förskolor. Det är ett vällovligt initiativ. Säkerhet är viktigt för att föräldrar ska känna sig trygga att lämna sina barn på förskolan. Men, tyvärr når riktlinjerna inte så långt som de hade behövt göra och det finns en risk att en för låg lägsta nivå läggs på exempelvis kraven på HLR för förskolans personal. Om olyckan väl är framme går det väldigt fort, då gäller det att ha övat praktiskt för att man ska veta vad som behöver göras. Osäkerhet leder tyvärr ofta till passivitet vilket gör att trygghet i sin egen kunskap kan hjälpa till att rädda liv, i detta fall ett litet barns liv. HLR-utbildning bör enligt många bedömare genomföras minst en gång per år.

Centerpartiet har i kommunfullmäktige tidigare lagt en motion om att förbättra barnens säkerhet på förskolorna i Stockholms stad med krav på att förskolans personal obligatoriskt och regelbundet erbjuds HLR-utbildning samt tränas i olycks- och riskhantering. Olycks- och krisberedskapsarbete kräver systematiskt och regelbundet arbete där både ledning och personal deltar.

På Kungsholmen har, efter en skrivelse från Centerpartiet och Alliansen, beslut tagits om regelbunden HLR-utbildning för all personal *en gång per år* samt att nyanställd personal kort efter sin anställning ska erbjudas att gå HLR-utbildning. De nu föreslagna centrala riktlinjerna har en lägre ambitionsnivå än så vilket får anses oroande och beklagligt. Det finns en klar risk att om de centrala riktlinjerna anger ett intervall om HLR vart annat år, så kommer detta också bli den nivå som stadsdelar och förskolor erbjuder sin personal att genomgå HLR-utbildning. Det finns då också en risk att en nyanställd person kan få vänta 2 år innan hen genomgår sin första HLR-utbildning. Det får inte anses säkert. Riktlinjerna hade behövt ha en lägsta nivå på *ett* år samt att HLR ska erbjudas som en del av nyanställds personal introduktion. En annan viktig aspekt är att det inte ska vara den enskilda förskolans ekonomi som avgör nivån på trygghet i förskolan och utbildning för personalen. På Kungsholmen finns därför ett centralt koncept framtaget för HLR-utbildning, vilket också bekostas centralt från nämnden. Man har också anställt en utbildningssamordnare för detta. Det hade varit önskvärt om riktlinjerna också hade innehållit förslag på liknande lösning så en enskild förskola inte behöver välja mellan pedagogisk utveckling eller HLR-utbildning för sin personal.

Det är bra att riktlinjerna anger att handlingsplaner ska finnas för ett antal olika händelser men en aspekt som saknas är krav på övning av olycks- och händelse-scenarierna. Grundläggande i all krishantering är att en handlingsplan i en pärm inte får stå oanvänd eller vara okänd för personalen. Det är viktigt att *både* personal och ledning regelbundet tränas och övas i olycks- och riskhantering utifrån olika möjliga scenarier. Krav på detta borde också ha funnits med i riktlinjerna. En annan aspekt är att det är bra om det finns en generell kunskap att hantera olika typer av händelser, olyckor och kriser, oavsett om dessa är i förväg definierade i en pärm eller inte.

Skärholmens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Salar Rashid m.fl. (S), Lorena Delgado m.fl. (V) och Sara Grolander m.fl. enligt följande.

Vi delar förvaltningens uppfattning sådan den är uttryckt i remissvaret, men saknar ett stycke som behandlar värmandet av barns integritet då de vistas i de kommunala förskolorna, till exempel vad gäller fotografering. Denna aspekt är även relevant ur ett säkerhetsperspektiv då omedveten automatisk geotagging kan bidra till att avslöja ett barns vistelseort om en sådan bild kommer i orätta händer, exempelvis genom att ha laddats upp på internet. Att ha centralt antagna riktlinjer vad gäller hur de kommunala förskolorna ska tillse skyddet av barnens integritet skapar en tydlighet om vad som gäller för alla som arbetar inom förskolan, samt sänder en signal om att värmandet av barns integritet ses som en viktig del av en säker förskola. Det skapar även en tydlighet gentemot föräldrarna till barnen i förskolan, vilket kan öka acceptansen och därmed även efterlevnaden av desamma.

Vi skulle även vilja se att ett antal förtydliganden och tillägg arbetas in i de föreslagna riktlinjerna. Det gäller avsnitten *Dokumentation av barns närvaro* (s. 6), *Nyanställningar* (s. 6) och *Oönskade händelser* (s. 10). Dessa beskrivs nedan.

Dokumentation av barns närvaro

I detta stycke behandlas enbart barns närvaro och hur denna ska dokumenteras. Det saknas riktlinjer för vilka rutiner som ska gälla vid barns oanmälda frånvaro. Vi menar att sådana bör finnas, till exempel att vårdnadshavaren/-havarna då snarast ska kontaktas. Detta är viktigt då personalen på förskolan mycket väl kan vara de första att ana att allt inte står rätt till, och som kan slå larm, om något hänt som gör att den eller de vårdnadshavare som har hand om barnet plötsligt blir oförmögna att göra detta, exempelvis på grund av sjukdom eller olycka.

Nyanställningar

Till detta stycke skulle vi vilja se ett tillägg till den första meningen så att den istället lyder "Förskolechefen ansvarar för att registerkontroll genomförs vid varje anställning av personal som ska arbeta med barn eller i barns närhet inom förskolan." En sådan formulering skulle i så fall innefatta samtliga som kommer i kontakt med

barnen på förskolan, exempelvis köks- och ekonomipersonal. Detta är viktigt då även dessa personer kan ha mycket kontakt med barnen under deras dag på förskolan trots att det inte är deras primära arbetsuppgift.

Oönskade händelser

I det andra stycket i detta avsnitt anser vi att formuleringen om rutiner vid hämtning av barn bör stärkas. Formuleringen ”För att undvika oönskade händelser i samband med att barn hämtas från förskolan är det viktigt att förskolan är väl insatt i vårdnadshavares önskemål” är tvetydig och lämnar öppet för att tolkas som att det räcker med att förskolan har en dialog med en av vårdnadshavarna. Vi menar att det är viktigt att förskolan tillser att den har en överenskommelse vad gäller barnets vistelse på förskolan som samtliga vårdnadshavare ställer sig bakom. Vi anser också att ordvalet ”önskemål” i sammanhanget är olyckligt. Vårdnadshavarnas relation till förskolan regleras av överenskommelser förskolan och vårdnadshavarna emellan, överenskommelser som förvisso gärna, i möjligaste mån, ska överensstämma med vårdnadshavarnas önskemål. Vi anser därför att första meningen i andra stycket i avsnittet *Oönskade händelser* hellre ska formuleras ”För att undvika oönskade händelser i samband med att barn hämtas från förskolan är det viktigt att förskolan är väl insatt i samtliga vårdnadshavares önskemål, i förekommande fall även hur rätten till vårdnad är fördelad, samt vilka överenskommelser som finns vad gäller barnets förskolevistelser vårdnadshavarna emellan.”.

Det är av vikt att samtlig personal har god kännedom om vilka som har rätt att hämta barnet och när. Avvikelse ifrån gällande överenskommelse om hämtning ska vara föranmäld. Detta är särskilt viktigt vid vårdnadstvister eller befarat olaga bortförande av barn. Det ska därför finnas antecknat, med namn och bild, vilka som har rätt att hämta barnen bland förskolans papper rörande barnet, exempelvis i barnets pärm. I synnerhet då det handlar om personer som hämtar barnen mera sällan är det viktigt att personalen kan försäkra sig om att de lämnar barnet till rätt person genom att de har en bild att luta sig mot. Samtlig personal ska vara införstådd med vad som gäller och var de snabbt och enkelt kan hitta denna information.

Älvsjö stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Evy Kjellberg (C) enligt följande.

Att delvis godkänna förvaltningens svar

Därutöver anfördes följande

Centerpartiet har i kommunfullmäktige tidigare lagt en motion om att förbättra barnens säkerhet på förskolorna i Stockholm stad med krav på att förskolornas personal obligatoriskt och regelbundet erbjuds HLR-utbildning samt tränas i olycks- och riskhantering. Olycks- och krisberedskapsarbete kräver systematiskt och regelbundet arbete där både ledning och personal deltar.

Staden har nu tagit fram ett förslag till riktlinjer för barnsäkerhet för Stockholms kommuns förskolor. Bra! Det är mycket viktigt att föräldrar kan känna sig trygga när de lämnar sina barn på förskolan.

När det gäller utbildning i första hjälpen anser Centerpartiet att ambitionsnivån borde vara högre. Samtlig personal på förskolan bör få utbildning varje år och omfatta även HLR både i teori och praktik. Självklart ska det finnas minst en hjärtstartare på varje förskola. Nyanställda, vikarier och studenter ska även genomgå utbildning snarast efter anställning. Kostnaden för utbildningen bör inte belasta den enskilda förskolan då man kan frestas att prioritera bort denna till förmån för andra omkostnader i förskolan.

De här riktlinjerna ska vara aktuella och finnas levande hos varje anställd. Riktlinjer i en pärm, i en bokhylla, som ingen läser och tar till sig måste undvikas. Då gör den ingen nytta hur bra den än är utformad.